

DOBOZI ESZTER

Határok batárán

Rekviem – négy hangra

Néhány hektár kiszántott szőlőtőke mit ér? Mit ér az idők végtelenében? Mit ér egy holdnyi fiatal ültetvény elvesztése, mielőtt termőre fordulna? Mit ér, ha gyom veri fel a sorokat? Ha magasabbra nő az ökörfarkkóró, a vaddobány, mint a venyige? Mit ér a föld vetetlen? Mekkora veszteség ez azon a tájon, ahol ötven-száz évente tűnik el egy-egy falu a föld felszínéről, s majd újratelepül, hogy aztán évszázadokra csupán birkajárásra, legeltetésre való, lakatlan, gyepes terület maradjon. Hol a tatár, hol a török elől, hol a környék birtokait uraló földesurak közötti batárviták és az ezekkel járó atrocitások okozta bizonytalanság elől menekül a nép a két szomszédos, nagyobb biztonsággal kecsegtető, az új és új hatalmi viszonyokhoz előnyösebben alkalmazkodó mezővárosba. De arra is volt példa a XVI–XVIII. században (legalább négyszer megtörtént), hogy az egyik város lakossága a másikban lelt menedéket, amikor harci cselekmények elől kellett világgá futnia.

Hogy lakott terület volt ez a vidék már a kőkorszakban, a bronzkorban, a népvándorlás idején, hogy a közelben több Árpád-kori település romjai húzódnak meg a homokbuckák, a halomsíros temetkezés nyomait őrző halmok alatt, hogy pálos rendi kolostor s több helyütt templom is állt e földeket övező térségben, nem tudja az se, aki még itt rekedt a mezőgazdaságból való elvándorlások újabb és újabb hullámaival dacolva, de az sem, aki csupán nosztalgiázni jár ide ki a három-négy évtizede még viruló gyümölcsöse, szőleje helyén sárguló akácosába. Nem tudja a városokból az itteni pusztuló tanyákba, kunyhókba kiszoruló nincstelen népesség. Nem tudják a termelő munka mellett csak azért is kitartókat rendre megsarcoló kóbor családok tagjai. Nem tudják, s valószínűleg nem is érdekli őket, hogy olyan történelmi személységek birtokában is volt ez a terület és a környék, mint Werbőczy István, a Lorántffyak, Lorántffy Zsuzsanna révén I. Rákóczi György...

– Arra talán még emlékszem, hogy a dűlő túlsó, a város külterületéhez tartozó oldalán hol van az a csöpp kunyhó, amelyben a dédszülők tartották a szőlőművelő szerszámait. S előtte az a két nyárfa hol állt. Majd később már csak a csonkjaik: a két farönk. Ma már a farönköknek csak a hűlt helyét találni. Azt meg csupán apámtól hallottam, hogy a dűlő innenső oldala is a városé volt egykor, egészen 1954-ig, az elfelejtett falu újratelepítéséig, addig, amíg fel nem röpött a híre annak, hogy a tanyákat felszámolják, s lakóit tanyaközpontokba helyezik. Aki félt ezt a változást helyben megvárni, eléje ment azzal, hogy az önálló községgé avatott településre sietett költözni.

– Ez itt erdő már vagy harminc-negyven éve. A tsz telepítette, amikor alkalmatlannak vélték szántóföldnek is ezt a területet. Valamikor szőlő volt a helyén, a nagyszülőké. A tsz-szervezéskor betagosították. Később nagypapa visszabérelte a tsz-tól. A tsz meg hagyta, hogy művelje, hisz ekkora parcellákkal a gépesítésre berendezkedő szövetkezet nem tudott mit kezdeni. A szőlő túlsó felén sokáig ott állt a félbehagyott ház. A legkisebb fiúnak épült volna, ha a mezőgazdaság szocialista átszervezésének nevezett rabló hadjárat közbe nem jön. A fogságból hazatérő nagypapa – noha idehaza kifosztott gazdaság fogadta – hamar

erőre kapott, s így próbált gondoskodni az életben maradt fiairól. Egyiknek az út egyik oldalán építkezett, a másik megkapta a szemközti oldalon levő épületet. A harmadik, a legidősebb fiú pedig már a temetőben volt ekkor. Tizennyolc évesen a frontról visszamaradt, a környéken kóborló orosz katonákkal került összetűzésbe. Megölték. A legkisebb fiúnak épülő falak – tető nélkül – sokáig ott meredeztek a szőlő túlsó felén. Dacos, vádoló mementóként. Az idő ette-e meg, az eső mosta-e szét, a fagy, a hó rombolta-e földig a házkezdeményt, vagy a tsz dózeroltatta el, mielőtt erdősítették volna a területet, már mi sem tudjuk megmondani. Könnyű dolga volt az időnek. Vályogból készültek a félig felhúzott falak. S csak a külsők álltak, amíg álltak. A közfalaknak még csak a helyét láthattuk az alapozás nyomán. Akkor jártunk ott utoljára, amikor a közelében kukoricaföldet béreltünk a tsz-tól. Kellott a kukorica annak az egy-két disznónak, amelyet évente levágtak a szüleink, hogy legyen mit ennünk. Főleg télen, de maradt nyárra is belőlük szárazkolbász, szalonna, füstölt sonka. Sokáig nem volt hűtőnk. Talán majd csak a nyolcvanas évekre vásároltunk. Pedig városi lakosok voltunk, az áram adott lett volna a hűtőgéphez, csak pénzünk nem volt efféle háztartási gépekre. A füstölés meg a húsok zsírba tétele volt a tartósítás lehetséges módja. Amikor azon a kukoricaföldön jártunk, még csak épp hogy meg tudtuk fogni a kapát, akkorák voltunk a testvéremmel, de tartottuk a tempót a szüleinkkel. Ők meg boldogok voltak – így emlékszem máig –, hogy jó dolgos gyerekekkel áldotta meg őket a teremtmő. Dolgosnak dolgosak lettünk ugyan felnőtt korunkra, de kapa nem nagyon került azóta se a kezembe. Van egy kis ásószerű lapátom. Az erkélyládában, ha cserélem a muskátlik földjét, azt használom. Már csak a balkonon meg a szobanövényeim gondozásakor hasznosíthatom a gyerekkorban tanultakat, mert a földtől, földműveléstől nagyon messze kerültem. Mondhatni fényévekre. A testvérem pedig mesterember lett. Ő se él-hal a földért.

– A háború előtt virágzó gazdaságok voltak itt. Szőlőkkel, gyümölcsfákkal – végig az egész dűlőben. Helyenként a szőlő közé ékelődött egy-egy gabonátábla, lucernás vagy legelő. Sokan a városban laktak, reggel jöttek, napnyugtával mentek haza. Többnyire gyalog. A fiatalabbja elvélve kerékpárral. De laktak is idekinn. A műút mellett egy olyan gazda például, akinek pálinkafőzdéje volt. Ma már csak egy félig rom, félig felújított épület van a helyén. Hogy miért csak a felét hozták rendbe? Családi viszály állhatott a háttérben? A pénztelenség? Az utódok nemtörődömsége? Nem tudni. Így áll az már legalább fél évszázada, ha nem több. Most a tanyák nagy része üres. A hétvégi házként használt épületekben csak néhanap tűnik föl valaki. Talán csak két-három olyan férfi van az egész dűlőben, aki életvitelszerűen foglalkozik földműveléssel, s itt is él. Közülük egyikük koránál fogva már csak mímeli a munkát. Romlik körülötte minden, a tanya, a föld, a szőlő, a gyümölcsfák. Pillanatnyilag lakatlan az a málladozó épület is, amelyben több évtizeden át olyan család élt, amelyet bizony nem a föld szeretete hozott ide. A város utalta ki nekik ezt a lakóhelyet. (A dűlőnek ez az oldala most is a város külterülete.) Nem művelték a tanya környékét. Talán nem is volt a birtokukban a környező föld. Az épülethez tartozó léckerítés eltűnt idővel. Leomlott? Szétesett? Föltüzelték? A ház előtt, az udvaron lehetett volna kiskert – virággal, zöldségfélével. Nem volt. Egy szál növény nem nőtt ott. Még a fű se. Fának se híre, se hamva. Itt-ott csak egy-egy rozsdás vasdarab barnállott. Meg egy elhasznált mosógép, egy rádió roncsa hanyódott a porban. Sok szurtos kisgyerek futkározott viszont az úton, az út mellett. Vagy álldogáltak a fal tövében. Bámulták a ház előtt elhajtó kerékpárosokat, az olykor föltűnő autókat. Alig lehetett előttük elhaladni, mert csak nagy nehezen húzódtak félre, hogy utat engedjenek

a szűk dűlőúton. Fürkészve tekintettek be a lassítani kénytelen kocsi ablakán, mint akik nagyon meg akarják jegyezni az arcokat. Az autóban ülőkét. Hogy' s mint, miből éltek az itt lakók, ki tudja? Mint ahogy az is rejtély, hová tűntek el egyszeriben. Egy biztos, nem ártottak itt senkinek. Nem úgy, mint akik mostanában települtek a szomszéd dűlőbe vagy a faluba.

– A nyárfás tanya – csak így emlegették a környékbeliek. Némi tekintélytisztelettel s némi irigységgel. Később pedig már csak úgy, mint aki csodabogárnak véli az itt lakó három személyt. Ki így, ki úgy – természete szerint vagy a maga rangjának, társadalmi helyzetének megfelelően. Én némi csodálkozással vegyes riadalommal szemléltem a vonatablakából, valahányszor csak Szeged felől jöttem hazafelé. Még a hetvenes években is messziről föltűnő volt a több épületből álló tanya, a környéken szokatlanul terjedelmes gazdasági udvarral, a bekerített szőlővel, kukoricással. Csodálkozással, ha arra gondoltam, hogyan tud mindennek rendben tartásával és a kerítésen kívüli további szőlőterületekkel, szántókkal, a rengeteg állattal megbirkózni a két férfi. Egyikük túl a hetvenen, másikuk is javakorabeli. Az idős háziasszonynak már a ház körüli mozgás is megpróbáltatás volt – láthatóan. A háború utáni időben, de különösen a hatvanas-hetvenes években csak elvétve akadt segítségük. Egy-egy napszamos átmeneti időre. Egy-egy városi rokon néhány napra, míg tanyai levegőt szívni vágyott. Cselédet, bérest nem tartottak a népi demokráciának nevezett rendszerben. Még ők sem, akik csodával határos módon megmaradtak magángazdálkodónak. Valamiként egyik lovukat is sikerült megtartani. Kívül tudtak maradni mindenfajta kényszerek ellenére is a szövetkezeten, amikor erre rajtuk kívül nem akadt példa hét határon innen, se túl. Riadalmamat pedig afölötti szorongásom növelte meg, hogy – számomra ugyan nem pontosan ismert módon – kivetett magából bennünket ez a hely. Kivetett bennünket, négyünket. De szorongásom csak nőttön nőtt azon tűnődve, miként is alakulhatott volna a sorsunk, ha mégis itt rekedünk. Járhattam volna én innen indulva a saját utam? A saját utam vajon, amelyen járok?

– Voltak itt éjszakába nyúló családi viták. Veszekedések, akkorák, hogy az Isten is pénzért nézhette... A földet ugyan kihúzták a talpuk alól, a nagyszülők mégse bocsátották meg, hogy az unokák tanulni vágytak. Urat akarsz nevelni a fiadból, kisasszonyt a lányodból? – vijjogta nagyanya a fiának. Még a mesteremberré vált fiú is kiesett a kegyelemből, hogy hátat fordított a földnek. Rettenetes élet volt az övék. Nem embernek való. Nem tartottak se vasárnapot, se ünnepet. Csak dolgoztak látástól vakulásig. Nem kímélték magukat, de ilyen kegyetlenek voltak másokkal is. Nem számított, hogy gyerek vagy felnőtt az illető, egy volt a fontos, hogy dolgozzon. Nem volt az ő szemükben értéke a világon semminek, csak a kétkezi munkának. Ahogy a világ eldurvult velük szemben, úgy vadultak el ők is a világtól. Nem ismertek se Istent, se embert. Az utolsó, a legkisebb gyereket azonban sikerült a maguk képére formálni. Úgy elidegenítették mindentől, mindenkitől, hogy ki se mozdult a tanyából felnőtt korában se. Az apja életét élte, miközben a vele egyidősek már rég a saját lábukon álltak. Családot alapítottak, gyerekeket neveltek. Neki nem volt egyetlen barátja se. A rokonsággal nem tartott kapcsolatot. Hogyan lehetne közelíteni egy leányhoz, sose tanulta meg. Csak akkor kezdett lázadozni, amikor végképp egyedül maradt. Meghaltak a szülők. Inni kezdett. Valósággal őrjöngött időnként a tanyaudvaron, abriktolta az állatait. Ma elgyengülve, megfáradva – képtelen a gazdálkodásra, a munkára. Az áramszolgáltató már rég lekapcsolta a tanyát a hálózatról. Dőlnek össze körülötte az épületek. A nyári konyha, az istálló romokban.

Beomlott a pince. Bedőlt a kerítés. Összeroskadtak a fák a kertjében. A nyárfák letöredeztek. Dudva nő a szőleijében. Kuttyája vagy nincs már, vagy beteg, vakkantását se hallani. Maga gondozatlan. A borostás arc és a mélyen homlokba húzott sapka között fénytelen, beesett a szeme, ahogy gyanakodva szemléli az úton járó. Lakószobája, konyhája milyen lehet, csak képzelhetjük, mert be nem invitál soha senkit.

1870-ben kezdődik a térségben a tanyák építése. A két közeli városból rajzanak ki – főleg fiatalok, kertészkedők, szőlő-, gyümölcsstelepítők. E népmozgás nyomán alaposan átalakul a táj képe. A kiskunsági lepelhomok építette homokbuckákat előbb elegyengetik. Talicskával kubikolják a magasabb részokról a laposabbakra a homokot. Majd legalább nyolcvan centiméter mélyen megforgatják a talajt, mielőtt a szőlő ültetésére sor kerülne. Mindezt kézi erővel végzik el, hatalmas fizikai energiákat mozgósítva, emésztve föl. Az első szőlőtelepítők között ott találjuk Arany János tanártársát, Szarka Mihályt, aki csemegeszőlőt ültet kilenc kateszteri holdon, s ki is költözik a városból. De ő kezdeményezi azt is, hogy a Szegedig közlekedő vonat itt is megálljon. 1875-től volt megállója a vonatnak a 238-as órbáznál, s ott tartózkodott, amíg a gyümölcszállítmányt főrakták, s fölszálltak az utasok. Majd Szarka Mihály adományozta a telket az építendő vasútállomásnak. 1907. október 14-én avatták az önálló vasútállomást. Szarka Mihály szorgalmazta az elemi iskola építését is a környék több mint száz gyermekének oktatására. Az 1954-ben újra önálló községi rangra emelt település – olvashatjuk a falu honlapján – nagy részben Szarka Mihálynak, a mennyiségtan egykori tanárának, főiskolai professzornak köszönheti újrakeletkezését. A másik szomszéd város szülötte, Ungbháry László gazdasága ugyancsak jó például szolgált errefelé a gazdáknak. A szülővárosától délnyugatra eső batárban 165 holdas homoki ültetvényével még a kételkedők előtt is bizonyította, hogy ezen a talajon is eredményesen lehet szőlőt, gyümölcsöt termeszteni. Az Ungbháry-kert, az Ungbháry-pince még ma is fogalom több nemzedék számára. Azoknak is, akik ismerték faiskoláját, szőlejét, borát, gyümölcsseit. S azoknak is, akik csak hallottak róla elődeiktől.

A homoki szőlőtelepítést az is előre lendítette, hogy a filoxéra a XIX. század második felében elpusztította történelmi borvidékeink szőlőültetvényeit. A homoki szőlőfajták pedig ellenálltak a fertőzésnek. A közeli két város vonzáskörzetében levő mintagazdaságokban százbúsz fajta alma-, körtefához, harmincnégy fajta őszibarackhoz, tizennégy fajta kajsziboz, kilenc fajta meggyhez, harminc fajta cseresznyéhez, harmincbét fajta csemegeszőlőböz, huszonhat fajta borszőlőböz juthattak hozzá a gyümölcsöt, szőlőt telepíteni szándékozó gazdák – hirdeti büszkén az eltűnt, elfelejtett falu helyén újraszerveződő fiatal település múltat feltáró weboldala.

A szőlő- és gyümölcs kultúra fejlődésében gyakoriak voltak a válságkorszakok a XX. században. A két háború alatt megcsappant a szőlőművelésre, gyümölcsstermesztésre fölkészültek száma, megfogyatkoztak a dolgos kezek. Visszaesést idézett elő a gazdasági világválság. A második világháború utolsó esztendejében a beözönlő szovjet csapatok hadtáp területe volt ez a vidék. A lakosság kifosztása azonban folyamatossá vált a kötelező beszolgáltatás éveiben is. De a földművelés megsínylette a kulákküldözést, a tsz-szervezés időszakát is. A tulajdonviszonyok átrendeződése kezdetben nem kedvezett a nagy szakértelmet, szinte egész éves, folyamatos gondoskodást igénylő művelési ágaknak. A folytonos bizonytalanságban a gazdák nem tervezették a jövőt. Aki a fát, a szőlőt metszette, abban sem lehetett megbizonyosodva, hogy a termés megilletheti-e, részesedhet-e belőle, élvezheti-e annak hasznát.

1955 és 1959 között jelent meg a kisparcellás, kertszerűen művelt föltulajdon az ország olyan területein, ahol nem lehetett megvalósítani a nagyüzemi gazdálkodást. A falu külterületének

északi részén a tsz-szervezés idején itt is úgynevezett zárt kerteket jelöltek ki, ahol igen kicsiny birtokokon tovább folytató a magántermelés. Az államosítással és a térszerkezéssel a mezőgazdasági termelés folyamatosága megtört az új tulajdoni viszonyok átmenetiségében. A zárt kertetől ennek a bizonytalanságnak ellensúlyozását remélte az akkori államvezetés. A zárt kertes zónák kialakítása újabb lendületet kapott az 1967-es törvénnyel.

Ezeket a párszáz négyszögölnyi, alig holdnyi területeket itt kártérítésként kapták meg, akik sok esetben máig is tulajdonosai e földterületeknek. Olyanok például, akiknek a földje bekerült a közösbé, de maguk nem lettek a szövetkezet tagjai. Sérelmek sérelmekre halmozódtak tehát azáltal, hogy a tulajdonosok keresztül-kasul cserélődtek. Volt olyan, akitől itt elvették a pár éve telepített szőlőjét, gyümölcsösét, amott, néhány kilométerrel távolabb kártérítésként adtak neki szántót. Volt nagygazda, aki visszabérelni kényszerült az új tulajdonosoktól a földjeit, ha nem akart megválni a földműveléstől, vagy nem tudott pályát módosítani, s nem futott a városba ipari segédmunkásnak. Ha az új tulajdonos maga művelte is, a kártérítésként juttatott terület nagyon messze volt ahhoz, hogy a megélhetéshez elegendő legyen. A többnyire városi lakosok főmunkahelyük mellett kiegészítő, esetleg rekreációs tevékenységként űzhették kis földjük művelését. Hasonlóan a későbbi úgynevezett hobbikertek gazdáihoz.

A zárt kert fogalma 1994-ben tűnik el a szakmai nyelvből, amikor a Termőföldről szóló LV. törvény kiiktatja ezt a területhasználati kategóriát. Ha a fogalom meg is szűnik, a kisparcellás térségek továbbra is megmaradnak. Ma összesen 200 000 hektárnyi az a földtulajdon, amely az egykori zárt kertekben létezik. A művelési kedv azonban az utóbbi bús-huszonöt évben alaposan megcsappant. Sok az elhanyagolt, műveletlen terület. Vannak helyek, ahol már csak a korhadó bódészzerű építmények jelzik az emberi kéz nem éppen szerencsés tájformáló nyomait. Másutt felbagytak a hagyományos művelési ágakkal. Tájidegen növényfajtákkal próbálkoznak. Bár talán még ez is szerencsésebb annál, mint amikor parlagon hagyják a földet. Van, ahol a régi tulajdonosokat újjak váltják föl. Olyanok, akiknek vagy nem szívügyük már a föld, vagy nem értenek a földműveléshez.

– Nekem itt minden homokszemhez közöm van. Itt éltem a gyerekkoromat, itt voltam fiatal. A háborúig tartó időszak! Az volt a szép. Az nekünk paradicsomi állapot volt. A háború után még talpra álltunk volna. 1959 után viszont nem volt maradásunk. Amikor már mindenünket elvették, se napszámából, se fuvarozásból nem lehetett megélni két növé gyerekekkel, elmentem az iparba dolgozni. Ott nekem minden nap szenvedés volt. Nem a fizikai terhelés miatt, hanem mert más keze-lábának lenni nem öröm annak, aki az önállósághoz volt szokva. Úgyzólván kétlakiak lettünk. Munka után csak akkor tudtam megnyugodni, ha ide kijöttem. De nem nyaralni ám! A délelőtti műszak után sötétedésig dolgoztam itt. Ha délutános voltam, kora reggel itt kezdtem. Ha éjszakára mentem, szinte egész nap kinn maradtam. Csak enni és ruhát váltani mentem haza. Önkiszákmányoló életforma volt ez, belátom. Ma már alig tudok mozogni, fáj minden porcikám. A gerincem teljesen odavan. Mostanában, ha ki is jutok ide, csak fölingerel, amit látok. Éjszaka nem tudok aludni tőle. Napokig azon kesergek, mivé lett, ami hajdan szép volt. Ez a kis birtok, amelyet kártérítésként megszereztem 1960-ban, eredetileg a nagyapám szőlője volt. A százéves tőkék helyén később újat telepítettem. Kézi erővel fordítottuk meg a talajt a szőlőnek – nyolcvan centiméter mélyen. Ültettem őszi-barackot, almát. A környék legszebb gyümölcsseit termeltem. De megtermett ezen a kicsi földön minden, amire egy háztartásban szükség van. A zöldségféle, a krumpli, a mák... Még eladásra is jutott majd' mindenkiből. Az őszi-barackot, a csemegeszőlőt a piacra hord-

tuk, az almát, szilvát, volt idő, amikor a fölvasárló telepen adtuk el. A borra is volt vevő, csak annyit tartottam meg, amennyi házi használatra elég volt. Így juthattunk egyről a kettőre. Ma már lehetetlenség ezt folytatni. Akkor se, ha háromszorosára növelhettük az újabb kárpótlással a területünket. Nem térül meg sem a befektetett pénz, se a munka. Csak az az energia mennyibe kerülne, amit locsolásra kellene használni! Öntözés nélkül itt ma már meg nem terem semmi. Akár negyven-ötven évvel ezelőtt öntözés nélkül boldogultunk a homokon is. A nyári meleg se olyan volt, mint a mostani. Jobb volt akkor a talaj vízellátása. Ahol van még ásott kút, üres, ki van száradva. Kút-fúrásakor is egyre mélyebbre kell menni. Nagy baj, hogy nincs piaca a termésnek. Nincs fölvasárló. Régen exportra is termeltünk. Ma, úgy tapasztaljuk, csak import van. Tűrhetetlen a közbiztonság hiánya is. Valósággal félnék itt egyedül még nappal is. Van vagy húsz éve, hogy körül kerítettem a birtokot. Aki el akarja venni a másét, vegye észre magát. De most nem védi meg a termést a két méter magas kerítés se. Azt is be kell látni, akármilyen fájdalmas, megvénültem. Egyedül még a városi házunk kiskertjével se bírok. Olyan megbízható ember pedig, aki eljönne, mint régen, napszámba, hírül sincs. A munkanélküli sokaságból egy se akad, aki hajlandó volna az efféle kétkézi munkát elvállalni. A gyerekeim? Hogyan kényszeríthetném őket, hogy a megélhetést adó pályájukat földadják? A bizonytalanért. Mindkettő legalább két emberre való munkát végez így is a maga hivatásában. Kétféle ember van ugyanis mostanság, az egyik azért sír, mert túlterhelik, két-három ember teljesítményét várják el tőle, a másik azért sír, mert elveszítette a munkahelyét. Összeült a családi tanács, mitévők legyünk a szőlővel, a fákkal. A szőlőt kiszántottuk, a fák kiöregedtek, nem ültettünk újakat. Erdősítettük a területet. De sajnos ez se megoldás. Alighogy kezdett vastagodni a fák törzse, megdézsmálták a fatolvajok.

– Amikor mi gyerekek, kamaszok voltunk a hatvanas-hetvenes években, nagyon eltérő volt az iskolatársaimétól a mi életformánk. A mi életünkből kimaradt a beatrajongás. Nem jártunk házibuliba. Amikor divatba jött a diszkó, oda se. Nagy ritkán moziba talán eljutottunk. Tévénk nem volt. Nem csüngtünk a képernyőn. Kaptam viszont egyszer a nyári keresményből zsebrádiót. Azt hallgattam kinn a kertben is. De nem voltunk nyaralni egyszer sem. Nem indultunk országot-világot látni stoppal. A szabadidőt munkával töltöttük, akárcsak a szüleink. Metszettük a szőlőt, a fákat, kapáltunk. Szedtük a gyümölcsöt. Hogy ládákat kellett emelgetni, mint a férfiaknak? Meg se kottyant. Másztam a létrára, másztam a fa hegyébe. Ezt talán még élveztem is. De legjobban annak örültem, ha szakad az eső. El lehetett bújni olvasni. Ez volt az én lázadásom. A sötétedés rendszerint kint talált bennünket a kertben. Megraktuk a kerékpárokat holmival. Elöl a kormányon két nagy szatyor lógott tele mindenfélével. A csomagtartóra két oldalt két teli kosarat akasztottunk. A csomagtartóra megrakott zsákot fektettünk. Vagy ládákat tettünk egymás tetejére, annyit, hogy ha nyeregbe szálltunk, ki se látszottunk a rakomány mögül. Hajtottunk haza a városra – legtöbbször sötétben. Ahogy elhúztak mellettünk az országúton az autók, a légáramlat meg-megingatott bennünket, de el nem estünk egyszer sem. A kamionok, amikor előztek bennünket, kissé félelmetes volt. De egyensúlyérzékünket jól megedzette, hogy járgányunk teherhordó is volt, nem csak passzióból kerékpároztunk. Csomagok nélkül elengedett kézzel is tudtam közlekedni. Ennyi volt a vakmerőség netovábbja – részemről. Dédszüleink ugyanezt az utat még tragacssal tették meg. Dédnagyanyám gyalog járt ki s be a városba naponta. Két nagy csomagot

összekötött gurtnival, úgy vetette a vállára. A nagyszülők viszont már lovas kocsival közlekedtek. (Apánk autót vezetni az első nyugdíjas évében tanult meg. Ekkor vette a Tra-bantját. Negyven voltam én is, mikor az első még keleti kocsimat megvehettem – használtan. Tízéves volt ekkor.)

Másnap hajnalban keltünk. Újra föl a csomagokat a bicajokra! Vittük a szállítmányt a piacra. Utáltam a piacot. Az árulnivaló anyánkra maradt. Inkább a házimunkát, az ebéd főzést vállaltam. El-elcsenve tíz-húsz perceket a főzésidőből. Mi másra, mint olvasásra. Hát ezt kívántam volna én életprogramul a gyermekeinknek? Rendjén való, hogy a maguk útját járják.

– Apánk kétszer szenvedett a föld miatt. Először akkor, amikor elvették 1959-ben. Másodszor, amikor 1993-ban visszaadták. Ha húsz-harminc évvel fiatalabb lett volna, még újra kezdhette volna a gazdálkodást. De megrokkanva, nyugdíjasként nem telt már benne öröme. Újra végigélte a nincstelenség éveit. Megint csak szembesülnie kellett az-
zal, hogy úgy kellett leélnie az életét, mint aki nincs a helyén. A várostól északra, a fekete földeken a szántókra akad bérlő. Vannak fiatal gazdálkodók, akik a magukéval együtt több száz hektárt fölfognak, megművelik. Vannak hozzá gépeik. Itt, a sívó homokon más a helyzet. A kertművelés babra munka. Ide lélek is kell, nem csak erő. Nekünk ehhez se időnk, se erőnk, se szaktudásunk. Többre megyünk mindenfajta erőlködésnél, ha évente egyszer-kétszer megtárcsázzuk, hogy a dudva miatt föl ne jelentsenek bennünket. Eladni? Amíg ára nincsen?

Hogy az egykori szőlőkből, gyümölcsös kertekből mekkora most a parlagföld, nemcsak az erre tévelyedő utas láthatja, pontosan észlelhető a műholdképeken is. Mint ahogyan az is, hol próbálták menteni a földet fásítással, erdősítéssel. Mi lesz a sorsa ennek a vidéknek? Pusztasággá válik megint, mint három-négyszáz éve? Elhanyagoltságában sivatag lesz ez a táj, s a klímaváltozás következtében? Vagy készül valahol program a megmentésére? Beszélnek róla, hogy Erdélyből érkezett egy család. Két hektár bérelt földön epret telepítettek, vagy ahogyan erre felé nevezik, szamócát. Ilyen jövevények is vannak, nem csak dologtalanok. Az egyik hétvégi háznak készült épületet megvette egy középkorú házaspár több mint tíz éve. Ma ebben laknak. A férfi jó nevű hajdani gazda leszármazottja. Ő is a földjeiből, bérleményeiből tartja fenn magát. Emellett gépeivel bérmunkát vállal mások birtokán. Mindent tud, ami a környéken zajlik. Mindent szemmel tart. Mint egy jó őr. Ha baj van, rendellenességet vesz észre, üzen az érintetteknek.

A közelben, a két szomszédos város között félúton levő falu erőlködik a megmaradásért. Megpróbálják helyben tartani a lakosságot, melynek több mint a fele külterületen él. Pályázatok révén utat, járdát építenek, parkosítanak, az utcákat csatornázzák. Templom épült tíz éves erőfeszítéssel. Majd közösségi ház, kiállító helyiséggel, helytörténeti gyűjteménnyel. Pártok nem működnek a községben, de vannak civil szervezetek: nyugdíjas klub, népdalkör, faluvédő egyesület, a fiatalok tánctanítására létrehozott szervezet, egy másik a sportok népszerűsítésére... Több mint húsz éve gazdakör szerveződött, amely egyebek mellett régiós, kistérségi tanácskozásokat szervez, családi gazdaságoknak nyújt segítséget pályázatíráshoz, szövetkezetet alakított, valamint gépkört, hogy a gazdálkodást technikai szolgáltatásokkal segítsék. Nyolc évvel ezelőtt létrejött a begyközség – programjuk szerint a szőlőkultúra megerősítésére, a szőlőművelők érdekvédelmére.

Az egyik városban Ungváry László, a neves szőlész és borász nevét veszi föl a borrend, amely a minőségi bortermelést szándékszik föltámasztani, az alföldi borokat újra népszerűsíteni a világban.

A másik város meghirdeti a hagyományos agrárgazdálkodás újjáélesztését, a közös termelési, feldolgozó és értékesítési rendszer kidolgozását. Tervezi a termékvédelem bevezetését, minta- és bemutató gazdaság, agrár innovációs központ létrehozását az újítási lehetőségek bemutatására, népszerűsítésére. A többfunkciós mezőgazdaság stratégiája alapján az energianövények termesztését is be akarja vezetni.

Vajon az efféle hírek, nagyra látó tervek eljutnak-e a külterületek peremén tengődőkhez, ezek az elgondolások kilendítik-e őket mozdulatlanságukból? Lesz-e újra, aki még itt akarna meggyökerezni, boldogulni? ◀

Ókút (kollázs; 2010)

DOBOZI ESZTER (1956) költő, író, kritikus. A Kecskeméti Művészetoktatási Intézmények igazgatója.